

Sienkiewicz polityczny. Sienkiewicz ideologiczny

Wydział „Artes Liberales” Uniwersytetu Warszawskiego

Warszawa, 15-17 kwietnia 2015

ABSTRAKTY

dr Adrianna Adamek-Świechowska, Uniwersytet Gdański

Tropy Tacyta w historiozofii Henryka Sienkiewicza

Przedmiotem rozpoznania w pracy będzie problematyka wpływu myśli politycznej Tacyta na twórczość literacką i publicystyczną Henryka Sienkiewicza w rysie syntetycznym. Punktem wyjścia analiz stanowiska pisarza względem światopoglądu kronikarza starożytności jest szereg obserwacji zależności wykreowanych światów powieściowych od pojmowania historii przez tego dziejopisa. Istotnym elementem badań jest autorefleksja Sienkiewicza na temat znaczenia rzymskiego kronikarza dla własnej twórczości. W centrum uwagi znajdzie się sposób pojmowania historii, wydawania sądów o mechanizmach politycznych przez obu pisarzy, jak i rozumienie zadań jej stawianych. Próba ogarnięcia wielowątkowego materiału ujawni złożoną postawę pisarza, zaangażowanego w obronę polskiej tożsamości w dobie zaborów, jak też ogólnoludzkich wartości w obliczu kryzysu kultury u schyłku XIX w. Interpretacja problematyki historiozoficznej Sienkiewicza pozwoli wskazać głębokie uwikłanie ich treści w ponadczasowe zagadnienia polityczno-społeczne.

prof. dr hab. Jerzy Axer, Uniwersytet Warszawski

Rok 1877 był to dziwny rok...

Artykuł Sienkiewicza pt. *Poland and Russia* opublikowany w „Daily Evening Post” w 1877 rozpatrywany w kontekście zaangażowania prasy światowej w komentowanie konfliktu rosyjsko-tureckiego 1876-1878 nabiera nowych znaczeń.

dr Michał Bron Jr Södertörn University, Flemingsberg-Stockholm

“Devoir, patrie, religion”. Sienkiewicz (od)czytany przez C. D. af Wirséna

Na podstawie zachowanej korespondencji Carla Davida af Wirséna, stałego sekretarza Akademii Szwedzkiej, i zarazem przewodniczącego jej Komitetu Noblowskiego, można się zorientować, jakie wartości pisarstwa Sienkiewicza były dla af Wirséna na tyle ważne, by (prze)forsować jego kandydaturę do Nagrody Literackiej Nobla. Zainteresowanie af Wirséna Sienkiewiczem datuje się na wiele lat przed ustanowieniem Nagrody Nobla. Aby osiągnąć swój cel - nagrodzić polskiego pisarza tą nagrodą - nie wystarczyło jednak publikowanie pozytywnych recenzji. af Wirsén gotów więc był się posuwać do wywierania nacisków na swoich popieczników w Akademii i intrygowania przeciw swoim przeciwnikom. Rezultat tych starań jest nam wiadomy, ale argumenty i metody af Wirséna są na pewno mniej znane.

prof. dr hab. Tadeusz Bujnicki, Uniwersytet Warszawski

Stawar i Sandler – marksści o Sienkiewiczu; atak czy obrona?

Referat skupia się na dwóch ważnych publikacjach poświęconych Sienkiewiczowi: cyklowi artykułów Andrzeja Stawara pt. Sienkiewicz („Kuźnica” 1946) i książce Samuela Sandlera Wokół „Trylogii” (1952). Oba teksty napisane przez ówczesnych marksistów: Stawara, którego związki z marksistowską krytyką sięgają lat dwudziestych XX wieku i debiutującego ta właśnie książką Sandlera. Teksty te powstały w odrębnych kontekstach i okolicznościach sporu o Sienkiewicza, którego „obecność” w kanonie literatury polskiej została zagrożona zwłaszcza na początku lat pięćdziesiątych. Obie publikacje krytyczne wobec ideologii „późniejszego” Sienkiewicza (z okresu Rodziny Połanieckich), wychodząc z różnych założeń dotyczących genezy Trylogii, przeprowadziły obronę cyklu przed niebezpieczeństwem unicestwienia jako dzieła reakcyjnego. Przy okazji autorzy sformułowali spostrzeżenia, które zadomowiły się później w badaniach nad pisarzem: m.in. o obecności składników pozytywistycznych, o znaczeniu i charakterze manipulacji tekstami Sienkiewicza, sposobach przekształcenia tradycji staropolskiej. Metoda interpretacji wspartej o wyznaczniki zmiennych sytuacji społecznych i ideowo-politycznych, mimo szeregu uproszczeń, w ujęciu obu autorów przyniosła zatem efekty trwałe.

dr hab. Ireneusz Gielata, prof. ATH Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej

Amerykańska demokracja według Europejczyków: Sienkiewicz, Dickens, Tocqueville

Przedmiotem rozważań będą „obrazy Ameryki”, jakie zostały nakreślone przez Tocqueville’a (*O demokracji w Ameryce*), Dickensa (*Notatki z podróży do Ameryki*) i Sienkiewicza (*Listy z podróży do Ameryki*). Każdy z tych pisarzy wiedział, że Ameryka stała się w dziewiętnastym wieku obrazem nowoczesnych przemian, tj. zamierania dawnych struktur politycznych, ideologicznych, ekonomicznych i społecznych, a zarazem szybkiego „ulatniania się” wszelkich form nowo powstałych zrodzonych wskutek owych przemian. Amerykańskie podróże pozwalały więc rozpoznać mechanikę sił wciągających wszystko i wszystkich w powszechny wir modernizacji i stawiać pierwsze diagnozy na temat specyfiki życia w „amerykańskich demokracjach”. Sienkiewicz – jak jego dwaj poprzednicy – pisząc „listy z Ameryki” formułuje rozliczne sądy i opinie dotyczące procesów unowocześniania, które określiły charakter nowoczesnej polityki, ideologii i ekonomii, a także mocno wpłynęły na jego poglądy i sposób widzenia przemian zachodzących w całej Europie. W owych diagnozach można doszukać się źródeł myślenia politycznego i ideologicznego Sienkiewicza (na przykład narodzin ideologii „krzepy narodowej”).

dr hab. Maciej Gloger profesor UKW, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Sienkiewicz i Masaryk. O czeskim kulcie pisarza

Wystąpienie dotyczy czeskiej recepcji twórczości pisarza do 1939 roku. Przyjrzenie się czeskiemu odbiorowi czy wręcz kultowi Sienkiewicza będzie prowadzić do wskazania różnic i podobieństw w kształtowaniu się nowoczesnej świadomości narodowej Polaków i Czechów i wybijaniu się na niepodległość. Pozwoli też przyrzeć się mitowi słowianofilskiemu i jego politycznym funkcjom. Czeski kult Sienkiewicza, którego najwyższym przejawem był uroczysty przejazd trumny pisarza w 1924 roku, jest paradoksalnie kolejnym dowodem na istnienie nieprzekraczalnej granicy zrozumienia, mentalności, dążeń i celów między narodem czeskim i polskim.

prof. dr hab. Ewa Kosowska, Uniwersytet Śląski w Katowicach

Quo vadis, ideologio, czyli co się przytrafiło „Potopowi”?

Tytuł środkowej części Sienkiewiczowskiej Trylogii był znamienym zapożyczeniem, wyposażonym przez pisarza w przejrzysty dla dziewiętnastowiecznego czytelnika zespół dodatkowych, symbolicznych sensów. Przedmiotem referowanej refleksji badawczej jest próba odpowiedzi na pytanie, co stało się z tymi sensami na przełomie XX i XXI wieku, w jaki sposób ideologia „Potopu” czytana jest dzisiaj, jakie jest jej miejsce w pamięci społecznej, z czym kojarzy się potop szwedzki młodemu Polakowi.

dr hab. Ryszard Koziołek, prof. UŚ, Uniwersytet Śląski

Cywilizacja według Mickiewicza i Sienkiewicza

Obaj pisarze są autorami apeli do „ludów cywilizowanych” (Appel aux peuples civilisés pour la formation d’une Bibliothèque à offrir à la Pologne Adama Mickiewicza i Appel aux peuples civilisés Henryka Sienkiewicza). Zwracają się w nich z prośbami: Mickiewicz o książki, Sienkiewicz o pieniądze. Powstanie obu odezw dzieli ponad 80 lat. Cel Mickiewicza wydaje się skromny – wspomóc powstanie biblioteki emigracyjnej. Sienkiewicz współorganizuje ze znakomitym skutkiem światową zbiórkę pieniędzy na rzecz polskich ofiar cywilnych toczącej się na terenach Galicji i Królestwa I wojny światowej. Mimo różnicy celów, obaj zwracają się o pomoc do bliżej nieokreślonych „ludów cywilizowanych”. Kogo mają na myśli? Kto i dlaczego zasługuje na miano człowieka cywilizowanego?

mgr Wojciech Łapiński, Uniwersytet Warszawski

Sienkiewicz a religia. Małżeństwo z rozsądku?

"Refleksje dotyczące stosunku pisarza do szeroko rozumianej religii, a prowadzone na marginesie różnych innych badań dotyczących jego twórczości, oscylują wokół wykazywania sceptycyzmu poznawczego autora "Krzyżaków" na równi z czynieniem zeń apologety chrześcijaństwa i obrońcy katolickiej tradycji. Interesujący rozdzwięk na polu badawczym kusi do ponawiania pytań o naturę tych przekonań, ich spójność i klarowność. Wobec niemożności falsyfikacji "prawdziwych" poglądów zmarłego przed niespełna stu laty pisarza zainteresuje nas przede wszystkim literacka realizacja tych zapatrywań, wyrażana w rozmaitych tekstach kultury. Wszelako nie stracimy z oczu indywidualnych wypowiedzi autora starając się na podstawie zebranych materiałów ocenić, na ile wszelkie kategoryczne sądy na temat stosunku Henryka Sienkiewicza do spraw religijnych są możliwe do przybliżonego choćby uchwycenia w źródłach, na ile stanowią po prostu jedną z płaszczyzn jego recepcyjnego dyskursu."

mgr Joanna Majchrzyk, Uniwersytet Warszawski

Sienkiewicz w „Kulturze” paryskiej. Rekonesans badawczy

„Kultura”, paryska będąca miesięcznikiem opiniotwórczym dla inteligencji emigracyjnej w latach trwania Polski Ludowej, stanowiła także okno na świat dla tych spośród mieszkańców PRL, którym udało się ją zdobyć. Nawiązywała ona do wszystkich wydarzeń światowych, które dotyczyły Polski i Polaków tak w kraju jak i zagranicą. Odwołania do Henryka Sienkiewicza na przestrzeni lat pojawiały się w różnych kontekstach i z różnym natężeniem, a jego nazwisko w „otoczeniu” różnych postaci historycznych. Próbując odpowiedzieć na pytanie, w jakich kontekstach nazwisko Noblisty pojawiało się najczęściej, posłużę się wstępnymi wnioskami na podstawie lektury numerów od początku powstania miesięcznika do roku 1989.

mgr Grzegorz Marchwiński, Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej w Warszawie

Między estetyką a polityką. Henryk Sienkiewicz i dyskursy konserwatywne na początku lat 1880.

W wystąpieniu „Między estetyką a polityką...” zależy mi na omówieniu relacji między wystąpieniami publicznymi Henryka Sienkiewicza z początku lat 1880., a ówczesnymi dyskursami konserwatywnymi. Wybrane wypowiedzi pisarza dotyczące literatury, zestawię z artykułami o podobnej tematyce, publikowanymi na łamach czasopism, kojarzonych z różnie pojętymi wartościami konserwatywnymi (Czas, Bluszcz). W analizie wykorzystam także zbiór listów Elizy Orzeszkowej do

Zygmunta Miłkowskiego, który pozwala spojrzeć na wystąpienia konserwatystów z punktu widzenia inteligencji postępowej. Celem tego porównania nie będzie jedynie rekonstrukcja poglądów, wypowiedzianych *expressis verbis*. Chodzi mi o wskazanie zależności bardziej fundamentalnych. W artykule Sienkiewicza, jak również współpracowników *Czasu* lub *Bluszczu* zostały bowiem wpisane wizja oraz funkcja literatury i kultury w polskim życiu publicznym, a także refleksja na temat zasad ówczesnego porządku społecznego. Chciałbym omówić i porównać te niekiedy problematyzowane zagadnienia w pismach Sienkiewicza oraz dyskursach konserwatywnych. Proponowana analiza ma tę zaletę, że umożliwia względnie precyzyjne określenie miejsc, w których Sienkiewicz do konserwatystów się zbliżał, bądź się od nich oddalał.

prof. dr hab. Bogdan Mazan, Uniwersytet Łódzki

Idea i ideologia historii utajonej – na przykładzie Sienkiewiczowskiej Trylogii

Pierwszy plan historii zajmują w Sienkiewiczowskiej *Trylogii* siedemnastowieczne dzieje Rzeczypospolitej, niewolne od otwartych pytań „przeklętych”. Wzbudzają one odczucie tragedii, jednak w porę uładowanej, na czas jakiś zażegnanej, choć nie bez zasadniczych dalekosiężnych pęknięć i zahamowań, widocznych w rozwoju cywilizacyjnym, rozchwianiu demokracji szlacheckiej i stratach terytorialnych. W warstwie drugiej, niejako podziemnej, wąskim już i przygodnym pasmem snuje się historia wielka i mała – wiekopomnych i ostatnich świadectw przeszłości. Tworzą one jakby utajony „wykład”, niepostrzegalny, przerywany, okazjonalny, stłumiony przed cenzurą i kamuflowany w języku ezopowym, ilustrujący wielkie, piękne, ale i powszednie karty przedpowieściowych dziejów. Inspiracjami autorskimi są tutaj: wspomnienie; czujna wobec przeszłości i zarazem aktualizująca, a prawie zawsze świetna pamięć; wreszcie funkcja ideowa (tendencja?), wprost ideologiczna dzieła, którą wykorzystały kreatywnie współczesne twórcy i kolejne pokolenia. Poprzez przypominanie, rekonstruujące odpoznanie i bardziej wysublimowane zabiegi pisarskie uwidoczniają się więc zarówno wspaniałe czyny i postacie, jak też reminiscencje historyczno-obyczajowe rozmaitej natury. Niniejsze opracowanie, oprócz nawiązujących poszerzeń wobec uwag zawartych m.in. we *Wstępach* do poszczególnych części *Trylogii*, wniesie nowe kwestie i akcenty – także metodyczne, metodologiczne i postulatyczne – na przepatrywany materiał tekstowy, recenzji, opracowań, zjawisk antedecencji oraz odbioru i translacji, dotyczącej historii utajonej – bo nieprzetłumaczalnej na zawsze dla postronnych – w językowym oryginale. Będzie on konfrontowany w różnych aspektach ze współczesną nam wiedzą i opinią politologiczną oraz na temat kształtowania się idei i ideologii.

dr hab. Marian Płachecki, prof. SWPS, Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej w Warszawie

Drugi pogrzeb Sienkiewicza

Henryk Sienkiewicz wraca do Niepodległej: próba interpretacji wydarzeń i konstelacji tekstów związanych z „drugim pogrzebem” pisarza, utrzymana w perspektywie historycznej antropologii słowa publicznego. Obchody żałobne z października roku 1924 były ważnym wydarzeniem politycznym, intencjonalnie wzmacniającym geopolityczne i wewnętrzne położenie władz Polski niepodległej. Nadano im charakter święta państwowego, okazującego pełną integrację ludności wokół dziedzictwa narodowego. Niezwykle ceremonialne, obchody te wpisywały się w praktyki społecznej legitymizacji władzy, ważne w burzliwych latach 1920-ch. Konsekwentnie religijny charakter uroczystości podkreślał jedność państwa i Kościoła katolickiego. Wreszcie – pogrzeb ów wpisywał się w długą tradycję uroczystego pochówku „ojców narodu”, niedawno przypomnianą w książce Elżbiety Dąbrowicz. Celebra roku 1924, punkt zwrotny w recepcji dorobku Sienkiewicza, zamykała ponadto społeczne dzieje pisarza polskiego jako emanacji i przywódcy narodu.

dr Izabela Poniątkowska, Uniwersytet Warszawski

Z prawa, z lewa i z ukosa. O dyskusjach na temat obecności dzieł Henryka Sienkiewicza w kanonie lektur szkolnych we współczesnych mediach prawicowych i lewicowych

Współczesne dyskusje związane z zagadnieniem kanonu literatury ojczyzny coraz częściej dotyczą najbardziej newralgicznych problemów, trapiących polską rzeczywistość, ujawniając zarazem pogłębiające się różnice pomiędzy prawicą i lewicą. Ważnym i wciąż powracającym w tych sporach problemem jest obecność w spisie lektur szkolnych dzieł Henryka Sienkiewicza. Autor „Wirów” od kilku lat niewątpliwie jest „na celowniku” zarówno konserwatystów, jak i liberalistów, o czym w tonie ironicznym pisał chociażby Łukasz Pawłowski („Kultura Liberalna” nr 301 z 17.10.2014). Stosunek do dzieła Sienkiewicza coraz częściej, jak sądzę, stanowi swoisty manifest przynależności ideologicznej, co w konsekwencji prowadzić może do interpretacyjnych przeinaczeń lub wręcz manipulacji w odczytywaniu dorobku noblisty. Tekst dotyczyć będzie tego, w jaki sposób osoba i dzieło Sienkiewicza zostają wykorzystane przez media prawicowe oraz lewicowe do manifestowania światopoglądu zwolenników danej opcji. Na potrzeby artykułu zamierzam przeanalizować dyskusje, jakie toczyły się w na łamach prasy w latach 2007-2014 (właśnie w 2007 roku rozgorzał niemiłkący do dziś spór – spowodowany reformą szkolnictwa Romana Giertycha – na temat obecności autora „Potopu” w kanonie lektur obowiązkowych).

mgr Andrzej Rataj

Sienkiewicz i Ukraina

Sienkiewicz postrzegał Ukrainę przez pryzmat romantycznej poezji polskiej oraz źródeł i opracowań polskich historyków. Zarówno w „pierwszym politycznym artykule” jak i w późniejszych wystąpieniach (m. in. w listach do Jeremiasza Curtina) Ukrainę widział w opozycji do Rosji. O ile pierwsza była dla niego spadkobierczynią Rusi Kijowskiej, to u początków drugiej leżało zniewolone przez Tatarów Księstwo Moskiewskie, a szukając innych korzeni Rosja, według niego, mogła co najwyżej nawiązać do kupieckiej republiki Wielkiego Nowogrodu. Ukraina była dla Sienkiewicza zawsze częścią Rzeczypospolitej, a wzorem „dobrego” Ukraińca był nie Bogdan Chmielnicki (aczkolwiek w jego ocenie widać wyraźne ambiwalencje), a Adam Kisiel „...Rusin, krew z krwi i kość z kości...”. Sienkiewicz nie był antyukraiński. Nawet proces wiedeński, przegrany przecież, nie świadczył o antyukraińskiej postawie. Występował on przeciw awanturczym metodom studentów ukraińskich, a w kontekście tej sprawy najbardziej dotknęła go krzywdząca Polskę wypowiedź Bjorstjerna Bjornsona, i to polemika z jego poglądami stanowiła główne wystąpienie tego czasu.

dr hab. Barbar Szargot, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Filia w Piotrkowie Tryb.

Sienkiewicz (?) w dyskursie społeczno-politycznym na początku XXI wieku.

Tekst dotyczy obecności Sienkiewicza w najnowszej publicystyce. Środowiska prasy liberalnej i konserwatywnej zgodnie stwierdzają, że jest to pisarz nieczytany i słabo obecny w świadomości społecznej, a jednocześnie nieustannie się do niego (właśnie do niego, a nie jego twórczości) odwołują. Służy im on jednak wyłącznie jako polityczny i ideologiczny oręż.

prof. dr hab. Tomasz Sobieraj, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza

Nieoczekiwane spotkanie. Henryk Sienkiewicz w kulturowym projekcie Stanisława Przybyszewskiego u progu niepodległości

Tematem wystąpienia jest nieznan szerzej wątek pism Stanisława Przybyszewskiego z lat 1916-1917, poświęcony portretowi duchowemu Henryka Sienkiewicza oraz społeczno-narodowym funkcjom jego dzieła. Przybyszewski w okresie I Wojny Światowej stworzył program postromantycznego mesjanizmu narodowego, nieoczekiwanie włączając w jego obręb Sienkiewicza jako „potężnego Tyrteusza”, który „uratował duszę polską” przed zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi.

prof. dr hab. Krzysztof Stępnik, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

O pewnej nieobecności Sienkiewicza

Wystąpienie dotyczyć będzie politycznych podtekstów nieobecności Sienkiewicza w obchodach setnej rocznicy śmierci księcia Józefa Poniatowskiego, które miały miejsce w Krakowie 18-19 października 1913 roku. Pamięć o bohaterze narodowym w dniach rocznicy, a więc w dobie wzrostu nastawień insurekcyjnych w Galicji, uległa silnemu politycznemu zaktualizowaniu zarówno przez zwolenników orientacji niepodległościowej, jak i jej przeciwników. Uroczystości przyniosły z sobą indukcję wielu spraw i nastawień politycznych, doskonale dokumentujących się w prasie ówczesnej. Sienkiewicz wchodził w skład prezydium Komitetu obchodowego, i on to właśnie w jego imieniu miał powitać przybyłych gości i uczestników dwudniowych uroczystości, ale tak się nie stało. Pisarz nie przyjechał do Krakowa, przyjmując taktykę absencji, do której w ramach niepisanej konwencji dostosowała się prasa dzielnic zaborowych. Tę taktykę można interpretować jako element niedomówień i niedopowiedzeń politycznych, które towarzyszyły w różnoraki sposób obchodom rocznicy śmierci księcia Poniatowskiego, z drugiej zaś strony jako jedno z kluczowych świadectw gruntowania się u Sienkiewicza postawy niezaangażowania, definiującej jego polityczny (powściągliwie asymetryczny) stosunek do orientacji rosyjskiej i austriackiej na początku Wielkiej Wojny.

dr hab. Jolanta Sztachelska, prof. UwB, Uniwersytet w Białymstoku

Henryk Sienkiewicz w krytyce marksistowskiej (między Stawarem a Kijowskim)

Autorkę interesują powody zainteresowania Sienkiewiczem ze strony krytyki marksistowskiej oraz to, w jaki sposób pisanie o Sienkiewiczu wpłynęło na biografie piszących (Stawara, Kijowskiego). Krytykę marksistowską rozpatruje na szerokim tle odczytań Sienkiewicza w PRL (recepja katolicka, emigracyjna).

dr Adam Tyszka Akademia Humanistyczna im. A. Gieysztor w Pułtusku

Henryk Sienkiewicz wobec rewolucji 1905-1907

Celem wystąpienia będzie prezentacja postawy Henryka Sienkiewicza wobec wydarzeń lat 1905-1907. Materiałem źródłowym staną się publicystyka autora *Trylogii* oraz jego proza z okresu rewolucji (nowele *Diokles*, *We mgle*, powieść *Wiry*). Jako niezbędny kontekst przywołana zostanie działalność polityczna i publiczna pisarza z początku XX wieku. Okazjonalnie pojawią się nawiązania do dorobku literackiego innych pisarzy tej doby. Omówione również zostaną stosunek Sienkiewicza do rodzimego socjalizmu oraz ideologiczny alians twórcy *Quo vadis* z obozem endeckim.

dr hab. Marek Wedemann, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza

Bohunowie i Kmicice. Trylogia Sienkiewicza w lekturze uczestników wojny 1920 i konspiracji antykomunistycznej 1939-1989 (Rekonesans)

Wystąpienie poświęcone będzie formacyjnej roli Trylogii Henryka Sienkiewicza w doświadczeniu biograficznym uczestników zbrojnego oporu przeciw agresji i opresji komunistycznej od wojny polsko-bolszewickiej po stan wojenny. Stanowić będzie próbę wstępnego uporządkowania świadectw zawartych w relacjach wspomnieniowych i opracowaniach biograficznych, z uwzględnieniem ich transpozycji literackich.

prof. dr hab. Jan Woleński, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie

Wczesny (do "Trylogii") Sienkiewicz a pozytywizm polski

Pozytywizm był popularnym poglądem filozoficznym wśród pisarzy polskich. Jeśli rzecz dotyczy Sienkiewicza spotkał się z nim w czasie studiów w Szkole Głównej w Warszawie, studiował medycynę prawo i literaturę. Mógł więc zaznajomić się z pozytywizmem zarówno głoszonym przez przyrodników (ówcześni lekarze byli z reguły pozytywistami), a także z jego wersją bardziej związaną z prawem i naukami społeczno-humanistycznymi. Sienkiewicz był przez jakiś czas zwolennikiem naturalizmu literackiego, który był skrajną wersją pozytywizmu literackiego, odwołującego się do Augusta Comte'a i w zasadzie wykluczającego elementy psychologiczne z narracji literackiej. Potem jednak odszedł od naturalizmu, niezbyt zresztą popularnego w Polsce. Wpływ pozytywizmu szczególnie zaznaczył się w pierwszej fazie twórczości Sienkiewicza, w jego utworach o wyraźnym wydźwięku społecznym. Jego wielkie powieści historyczne były już bardziej pod wpływem krakowskiej szkoły historycznej, która jednak może być traktowana jako pozytywistyczna w szerokim znaczeniu.

Maria Zadencka, Ph.D., Profesor, Uniwersytet w Sztokholmie

Alegoria polityczna w romansie **barokowym a powieści historyczne** Henryka Sienkiewicza ("Quo vadis")

Barokowy romans Johna Barclaya *Argenis* jest, według wszelkiego prawdopodobieństwa, jednym z najważniejszych wzorców konstrukcji świata przedstawionego w *Potopie* Henryka Sienkiewicza. Tezę tę starałam się udokumentować wcześniej. Hybrydyczna *Argenis* (tytuł oznacza imię księżniczki i równoległe symbol władzy monarchy) była jednym z pierwszych wczesnonowożytnych traktatów prawnofilozoficznych o zasadach suwerenności władzy państwowej i funkcjonowaniu państwa oraz, równocześnie, romansem przygodowym, którego akcja umieszczona została w na wpół-mitycznym świecie antyku. Filozofia państwa i prawa oraz romans są tu organicznie połączone z

pomocą wielowarstwowego alegorycznego kodu. Zarówno najważniejsze kwestie filozofii prawa i polityki jak przedstawione w Argenis jak i główne wątki narracji romansowo-przygodowej tej słynnej książki odnajdujemy w *Potopie* Sienkiewicza, powieści, która w ten sposób, z pomocą gry elementami archaicznego gatunku odtwarza "głębsze tło" mentalności epoki. W moim referacie stawiam pytanie, czy podobna zależność romansu i debaty o prawno-politycznej doktrynie pojawia się w *Quo vadis*? Do jakiego stopnia przedstawione losy porwanej księżniczki zamieniają się w alegorię polityczną kreowaną według barokowego kodu? Jakie możliwości interpretacji otwiera przyjęcie tego typu założenia? Jakie elementy wczesnonowoczesnej teorii prawa zostały ewentualnie uruchomione i jak można wytłumaczyć ich rolę w powieści?

dr hab. Krzysztof Zajac, prof. UJ, Uniwersytet Jagielloński

„Hajda na Wołmontowicze!” Jacek Kaczmarski śpiewa Sienkiewicza

Dialog z polskością należy do głównych wątków twórczości poetyckiej Jacka Kaczmarskiego, kilka tekstów poświęconych jest również czytaniu Sienkiewicza. Czytanie to jednak dziwne, niejednoznaczne, irytująco mętne w przesłaniu. Z jednej strony wydobywa poeta trafnie tzw. wady narodowe Polaków, obnaża je i kompromituje, z drugiej – robi to tak, jakby mimo wszystko był z nich dumny. Tym samym uruchamia przekaz dwupoziomowy: racjonalny i emocjonalny, świadomy i podświadomy, obiektywny i afektywny. Wpisana w „Trylogię” Sienkiewicza dusza polska w interpretacji Kaczmarskiego jest zarazem odpychająca i swojska. Krytykujemy ją i utożsamiamy się z nią. Jak z całą polskością.

dr hab. Cezary Zalewski, Uniwersytet Jagielloński

Prawo linczu i polityka. Funkcje zbiorowej opresji w „Listach z podróży do Ameryki” i „Ogniem i mieczem”

Referat analizuje opis zjawiska linczu, jaki pojawia się w "Listach z podróży do Ameryki" Sienkiewicza. Podkreślona zostaje aprobata pisarza (i jej motywacje) dla tego typu metod "wymierzania sprawiedliwości". W drugiej części omówione zostają wybrane sceny z "Ogniem i mieczem", które - w różnym stopniu - spełniają definicję linczu. Pokazany tu zostanie proces odchodzenia pisarza od pierwotnego ujęcia zjawiska, w kierunku postaci "nieczystych", niejednoznacznych, a wreszcie - politycznych.

www.sienkiewicz.al.uw.edu.pl

Konferencja odbywa się w ramach projektu badawczego *Henryk Sienkiewicz. Obecność w kulturze polskiej XX wieku. Polskość i nowoczesność. Recepcja i nowe odczytania* finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki DEC-2012/06/A/HS2/00252.